

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

**Otázka koncepce rituální čistoty a nečistoty ve vybraných
romských osadách v oblasti severního Gemeru na
Slovensku**

Radek Flosman

Bakalářská práce

2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2009

Radek Flosman

Abstrakt

. Ústředním tématem této práce je koncept rituální čistoty a nečistoty u Romů. V něm spatřuje autor jeden z faktorů, které determinují život jedince či skupiny. Zároveň si na příkladu konkrétní romské osady všímá vztahů, které z tohoto konceptu vyplývají. V neposlední řadě se pak snaží najít souvislosti mezi institutem rituální čistoty a strukturalizací romské osady.

Klíčová slova

Romové – rituální čistota a nečistota – romská osada

Abstract

The main topic of the bachelor paper regards the phenomena of ritual purity and impurity. Author see in this phenomena main factor which determinates life of individual person and social group. Together with phenomena of ritual purity and impurity author puts point of view on the relations inside the group which influence the concept of purity and impurity.

Key words

Roma – ritual purity and impurity – romani village

Tímto bych rád poděkoval Mgr. Zbyňku Andršovi, za vedení mé práce,
za naučení prvních romských slov a za společné chvíle strávené
v terénu. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Ivaně Liedermanové za
vyjádřenou podporu a v neposlední řadě také Josefu Kosovi za to, že
je jaký je.

OBSAH :

Obsah

1. ÚVOD	11
2. CÍL PRÁCE	12
3. LITERÁRNÍ REŠERŠE	13
4. METODOLOGIE	11
4.1. Výzkumné téma.....	14
4.2. Metody a techniky výzkumu.....	16
4.3. Lokality.....	17
4.3.1. Lokalita „A“.....	18
4.3.2. Lokalita „B“.....	121
4.4 Zkoumaný vzorek a etika výzkumu.....	21
5. RITUÁLNÍ ČISTOTA A NEČISTOTA	21
5.1.1. Nositelé rituální nečistoty.....	22
5.1.2. Rituální nečistota jako bariéra.....	23
5.2. Rituální ne/čistota a struktura osady.....	26
5.2.1. Největší rodiny v osadě.....	30
5.2.2. Struktura osady.....	31
6. ZÁVĚR	36
7. BIBLIOGRAFIE	39

1. ÚVOD

V posledních letech jsme svědky velkého zájmu médií, veřejnosti i odborníků o vše, co alespoň trochu souvisí s Romy. Neustále jsme zaplavováni velkým množstvím článků, reportáží či knih, v nichž se o Romech mluví, píše, polemizuje.

Tyto zprostředkované informace ze života Romů mají společné to, že většinou bez hlubší znalosti problematiky a kontextu etnocentricky hodnotí jednání této skupiny, čímž zvyšují napětí vůči Romům ve společnosti.

Jen velmi malé procento majoritní veřejnosti má povědomí o tradicích, hodnotách či kulturních vzorcích, jimiž je determinován život většiny Romů. Přitom právě tyto faktory mohou leckdy být příčinou jednání či chování, které se může majoritnímu okolí jevit jako nepochopitelné.

Jedním z faktorů, zásadně ovlivňujícím a utvářejícím sociální hranice (social boundaries)¹ mezi skupinami (případně i mezi jednotlivci v rámci skupiny), je i institut rituální čistoty a nečistoty. Ten rozděluje Romy na dvě skupiny, jež od sebe odděluje nehmátatelný a neviditelný, přesto velmi důležitý prvek - (rituální) čistota. Tato čistota může být pouze vrozená, přičemž ji v průběhu života nelze získat, nýbrž jen nenávratně ztratit. Z tohoto důvodu se snaží každý rituálně čistý Rom svou čistotu přísně střežit, a to zejména tak, že se vyhýbá kontaktu s potenciálním nositelem rituální nečistoty, jímž může být

¹ BARTH, F. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Middleton. 1998.

například člověk, jídlo, zvíře či věc². Podle Jakoubka tak rituální nečistota v konečném důsledku může hrát primární roli například při výběru partnera či partnerky³. Tento princip navíc není specifikem pouze některé z romských subskupin (slovenští Romové, maďarští Romové, olašští Romové...), nýbrž prostupuje napříč všemi těmito skupinami.

Co nás bude zajímat ve vztahu Romů k rituální nečistotě, není pouze samotná existence tohoto konceptu a jeho případné uplatňování a respektování v rámci vlastní rodiny či rodu, ale také bariéry a hranice v měřítku celé romské osady, které jsou institutem rituální čistoty a nečistoty vytvářeny. Na základě nich se pak zaměříme na strukturalizaci osady, která by s tímto konceptem mohla zdánlivě souviset.

2. CÍL PRÁCE

Autor tohoto textu si klade za cíl popsat a analyzovat princip rituálu čistoty a nečistoty v romské osadě. Opírat se přitom bude o poznatky z terénního výzkumu, jenž realizoval ve dvou vybraných romských osadách v oblasti Gemeru na Slovensku. Přitom si všímá, do jaké míry jsou jeho poznatky shodné s literaturou, z níž čerpal informace před zahájením výzkumu, případně i později při jeho realizaci. Pozornost je směřována především na situace, v nichž by rituální nečistota mohla být dominantním faktorem, přímo ovlivňujícím chování či jednání jedince. Tyto

² Jakoubek, M., Poduška, O.: *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Praha. 2003, str. 36

³ Jakoubek, M.: *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha. 2004. str. 51

situace autor pečlivě zaznamenává a následně je podrobuje komparaci s dosud publikovanými hypotézami. Zasazením vlastních poznatků do teoretického rámce tak autor získává cennou interakci, z níž vychází v dalším výzkumu a následném zpracování dat.

Jako sekundární cílový okruh této práce lze označit strukturalizaci romské osady. Zde se autor snaží na příkladu jedné ze zkoumaných osad postihnout souvislosti mezi uspořádáním romské osady a konceptem rituální čistoty a nečistoty.

K tomuto účelu si autor zároveň všímá rodového příbuzenství v osadě, aby je mohl dávat dále do spojitosti jak s konceptem rituální čistoty a nečistoty, tak i strukturalizace osady.

3. LITERÁRNÍ REŠERŠE

O Romech sice existuje nepřeberné množství literatury, většina českých autorů (obzvláště z posledních let) se však dotýká spíše sociálních témat, což je pro potřeby této práce irelevantní (Šišková, Návrátil), nehledě na kvalitu některých titulů (Bakalář, Říčan).

K danému tématu nejsou v češtině příliš použitelné ani historicky laděné knihy, v nichž je zmínka o konceptu rituální čistoty buď minimální, nebo vůbec žádná (Daniel, Hanzal, Nečas).

Autor tak byl odkázán především na některá díla známých českých romistek (Hübschmannová, Davidová) a „novou vlnu ambiciózních badatelů“ (Jakoubek, Hirt). Jako dobrý zdroj informací se ukázala být i autentická vyprávění romských autorů (Lacková).

Jediným zahraničním autorem, z jehož díla byly čerpány některé poznatky o konceptu rituální nečistoty, byl Michael Stewart (Čas Cikánů). Zde ale musel autor této bakalářské práce zohlednit skutečnost, že kniha pojednává o jiné subetnické skupině Romů, než s jakou měl možnost se setkat během svého terénního výzkumu.

Z internetových zdrojů autor při zpracovávání tématu vůbec nevycházel, neboť jediné tematicky laděné pasáže, na které narazil, byly vzpomínky spisovatelky Eleny Lackové, na slovenských stránkách internetových novin *Romano nevo li!*, jež však již byly v minulosti publikovány knižně.

Výjimku autor učinil pouze při popisu lokalit, kdy použil některá data zveřejněná na internetových stránkách příslušných obcí. Internetové adresy těchto stránek jsou v seznamu literatury i v textu označeny fiktivně jako www.xxxxx.sk a www.yyyyy.sk, neboť jméno obce v názvu internetových stránek by mohlo čtenáři prozradit lokality, které autor záměrně anonymizuje.

Při zpracovávání literatury autor neopomenul ani některá současná i v minulosti vycházející romská periodika (Romano Voďi, Romano Kurko, Amaro Gendalos, Kereka), avšak vzhledem k nedostatku relevantních informací z nich nečerpá, ani na ně v textu neodkazuje.

4. METODOLOGIE

Data, z nichž vychází autor této bakalářské práce, byla shromážděna během opakovaného terénního výzkumu, který byl realizován mezi lety 2005 až 2008 ve vybraných romských osadách v oblasti

Gemeru na Slovensku. Osady autor navštívil celkem pětkrát, aby v nich v součtu strávil šest týdnů. Do cílové lokality přijížděl záměrně v různých ročních obdobích, aby měl možnost poznat život v osadě v závislosti na různých klimatických podmínkách.

V první fázi výzkumu byl autor součástí pětičlenné výzkumné skupiny, v níž měl každý z výzkumníků vlastní odborné téma. Tento první výzkum byl zároveň součástí povinného předmětu „Terénní výzkum I.“ a probíhal v období 19. 6. 2005 až 3. 7. 2005 pod odborným vedením Mgr. Zbyňka Andrše. V tomto případě se jednalo především o seznámení se s terénem s cílem připravit si vhodné podmínky pro další výzkum.

V dalších letech navštěvoval autor cílové lokality ve dvojici či samostatně, přičemž konzultantem výzkumů byl opět Mgr. Zbyněk Andrš, který vedle metodického vedení zajišťoval i výuku romského jazyka, jehož i okrajová znalost se jevila v terénu velikou výhodou⁴. Ten byl vhodným doplňkem ke slovenštině, jež byla převládajícím jazykem v komunikaci výzkumníků a jejich respondentů. Při získávání nových respondentů či prohloubení důvěry vlastních informátorů se znalost alespoň několika romských slov stávala neocenitelným pomocníkem. Případná zaškokbrtnutí či nesrovnalosti přecházeli rodilí mluvčí úsměvem, naopak oceňovali snahu a odvalu výzkumníků hovořit romsky. Při prvním výzkumu se tak osvědčila taktika výzkumníků naučit se během volné odpolední chvíle romskou anekdotu, říkanku či nejlépe

⁴ Zajímavostí je, že výzkumné lokality navštívené autorem textu leží v oblasti, kde se mluví specifickým dialektem romštiny – tzv. „šoškovštinou“, což musel Mgr. Zbyněk Andrš při jazykové přípravě zohlednit (pozn. aut.).

hádanku, a při večerním posezení u ohně s ní vystoupit. V následujících letech se znalost jazyka u autora postupně zlepšovala, takže při posledních výzkumech byl s vypětím všech sil a shovívavosti rodilých mluvčích již schopen částečně komunikovat v romštině.

Cílové lokality autor navštívil ještě v letech 2006 (období 3. 2. 2006 až 12. 2. 2006 a 29. 6. 2006 až 11. 7. 2006) a 2007 (období 9. 11. 2007 - 16. 11. 2007). V roce 2008 se autor připojil k terénnímu výzkumu studentů prvního ročníku sociální antropologie pod vedením Mgr. Andrše v obci Kriváň, poznatky z tohoto výzkumu však nejsou součástí této práce.

Tématem této bakalářské práce je rituální ne/čistota u Romů. Zpracování tohoto tématu si autor práce naplánoval již před vstupem do terénu a soustavně se mu věnoval po celou dobu výzkumu.

4. 1. Výzkumné téma

Ústředním tématem textu je přítomnost konceptu rituální ne/čistoty a jeho konkrétní uplatňování a respektování v jedné z romských osad na Slovensku. Ten se nezanedbatelným způsobem promítá do všedního fungování osady a do jisté míry determinuje jednání jejích obyvatel. Text vychází především z následujících výzkumných otázek:

„Zda a jakým způsobem ovlivňuje princip rituální ne/čistoty životy obyvatel romské osady? Do jaké míry staví princip rituální ne/čistoty bariéry mezi jednotlivce či skupiny v rámci osady (problematika psychosociálních aspektů vztahu MY x ONI - utváření sociálních hranic)?

Jakým způsobem se projevuje koncept rituální čistoty a nečistoty na strukturalizaci osady?“

4. 2. Metody a techniky výzkumu

V průběhu svého opakovaného terénního výzkumu sbíral autor data především použitím kvalitativních metod. Hlavními použitými technikami byli při výzkumu rozhovor a pozorování. V případě rozhovorů se jednalo o rozhovor:

a) polostrukturovaný - výzkumník si dopředu vytyčil ústřední témata a body, o nichž se později snažil v průběhu komunikace s obyvateli lokality získat co možná nejvíce informací. Na rozdíl však od rozhovoru strukturovaného se respondenta nedotazoval podle předem určené osnovy.

b) nestrukturovaný - nahodilou komunikací s informátory získával někdy výzkumník cenné informace, aniž by k nim rozhovor účelově směřoval.

Druhou technikou, která byla v terénu aplikována, bylo pozorování:

a) zúčastněné (participian observation) - výzkumník participoval na všedních činnostech a aktivitách zkoumaného vzorku (práce při přestavbě domu, sběr lesních plodů, sport, odpočinek...), čímž nejen že zvyšoval svůj společenský kredit v daném společenstvu, nýbrž i získával prostor pro výše uvedené techniky - polostrukturovaný a nestrukturovaný rozhovor. Zúčastněné pozorování se totiž neomezuje na pouhé pozorování, ale zahrnuje všechny techniky sběru kvalitativních informací,

jsou - li ovšem aplikovány v kontextu participace⁵.

b) nezúčastněné - výzkumník pouze pozoroval sledovaný subjekt, aniž by nějakým způsobem participoval na jeho činnosti. Tato technika se jevila nejvhodnější v momentech, kdy nebylo možné z objektivních důvodů použití jiných technik (viz v textu dále kapitola 5. 2. 1. *Tři největší rodiny*).

S ohledem na specifickou lokalitu a respondentů se nejvhodnější technikou z pohledu autora zdálo být zúčastněné pozorování. Společnou činností se zkoumaným společenstvem se autor spontánně dostával do situací, z nichž mohl získávat velmi cenné poznatky pro svůj výzkum. Jako velmi užitečný nástroj pro rozšíření kontaktů a respondentů se ukázala být kopaná s dětmi, skrze které pak navazoval výzkumník vcelku snadný kontakt s jejich rodiči, což by za normálních okolností v terénu trvalo daleko déle.

Vedle vlastního výzkumu čerpal autor informace z relevantní odborné literatury, přičemž tato data následně komparoval s poznatky z terénu.

4. 3. Lokality

Terénní výzkum probíhal ve dvou romských osadách v oblasti Gemeru na Slovensku. Vzhledem k citlivosti údajů uvedených v této bakalářské

⁵ Disman, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. UK. Praha 2000. str. 308

práci se autor rozhodl přesnou polohu i název obcí anonymizovat⁶.

Tyto obce (osady) budou v další části textu označeny jako lokalita „A“ a lokalita „B“.

Převážná část výzkumu probíhala v lokalitě „A“. Lokalita „B“ pak sloužila jako cenný zdroj doplňujících informací, neboť část respondentů z lokality „B“ byla v příbuzenském poměru s respondenty z lokality „A“. Hovoří-li tedy autor v následujícím textu o osadě v jednotném čísle a bez označení lokality, myslí tím vždy lokalitu označenou jako „A“.

4.3.1. Lokalita „A“

Lokalita „A“ se nachází v oblasti Gemeru na Slovensku. Je součástí nejmenované obce, která leží v údolí, a je obklopena kopcovitým terénem pokrytým lesním porostem.

V době realizace výzkumu měla tato obec 738 stálých obyvatel⁷, z nichž podle hrubého odhadu autora této práce minimálně polovinu tvořili Romové⁸.

Historický výklad vzniku obce není podle dochovaných pramenů jednotný, proto nelze s určitostí konstatovat, v které době, a z jakého důvodu obec vznikla. Jako nejpravděpodobnější se podle historiků jeví dvě verze. První, vycházející z Bartholemeidovi kroniky, předpokládá, že obec byla založena baníkovci. Faktem je, že se v obci a jejím okolí skutečně nacházejí vytěžené štoly. Druhá, obsažená v Dějinách Gemerské župy od Illy

⁶ Viz kapitola 4. 4. *Zkoumaný vzorek a etika výzkumu* v této práci

⁷ zdroj - starosta obce (zapsáno 30. 6. 2006)

⁸ K tomuto odhadu došel autor spolu se svými kolegy tak, že přepočítali chatrče v osadě a výsledné číslo vynásobili šesti (lidmi), což byl aritmetický průměr deseti náhodně vybraných chatrčí.

Bálleinta, naopak tvrdí, že se jednalo původně o valašskou obec, která vznikla někdy v první polovině patnáctého století.⁹

Lokalita „A“ je od zbytku vesnice zřetelně oddělena silnicí, která pokračuje směrem do kopce, kde asi po třech stech metrech vyústí v náves, tvořenou obchodem, hospodou, kostelem a obytnými domy. V těsném sousedství se pak nachází obecní úřad, o dalších asi šest set metrů dál pak škola. V současné době bývá obec, v níž se nachází lokalita „A“ vyhledávána milovníky zimních sportů, pro něž je největším lákadlem levné ubytování a přítomnost několika dostupných sjezdovek. Turistický ruch je pro tamní obyvatele jedním z nezanedbatelných zdrojů příjmu, o čemž napovídá i velké množství vyvěšených nabídek k ubytování, umístěných před místním kostelem. Na tomto turistickém ruchu však neparticipuje romská část vesnice, v níž se nenachází vhodné ubytovací kapacity.¹⁰

Z hlediska jazyka hovoří Romové v lokalitě „A“ vedle slovenštiny i jedním z podnářečí tzv. slovenské romštiny, která patří do Severocentrální skupiny romských dialektů. Není -li v textu uvedeno jinak, má autor při použití termínu slovenská romština na mysli slovenskou romštinu ve výše uvedeném smyslu.

⁹ www. xxxxx.sk (aktuální 28. 3. 2009)

¹⁰ Na rozdíl od nejmenované bohatší osady v blízkosti Slovenského ráje, kde tamní Romové zvelebují svoje domy tak, aby je v létě mohli nabízet k pronájmu návštěvníkům Slovenského ráje, přičemž sami mnohdy spí na zahradě ve stanu (pozn. autora).

4.3.2. Lokalita „B“

Lokalita „B“ je romská osada, která se nachází stejně jako lokalita „A“ v oblasti Gemeru na Slovensku. Leží v obci vzdálené asi 31 kilometrů od lokality „A“. Obec se nachází v atraktivním přírodním prostředí kopců a dolin, zároveň je však oproti lokalitě „A“ lépe dopravně dostupná. V současné době je v obci hlášeno zhruba 1497 obyvatel, z nichž menší část tvoří Romové.

První zmínka o obci se datuje do druhé poloviny 13. století. Podle dochovaných historických pramenů se v obci od počátku jejího založení těžily nerostné suroviny, zejména pak železná ruda a měď¹¹.

Romská osada v lokalitě „B“ není od obce viditelně oddělena, jako je tomu v lokalitě „A“, nicméně pomyslná bariéra mezi osadou a zbytkem obce pravděpodobně existuje¹². Veškeré služby jako pohostinství, potraviny a další se nacházejí mimo romskou osadu.

4.4 Zkoumaný vzorek a etika výzkumu

Výzkum probíhal výlučně v lokalitách „A“ a „B“ a respondenty byli pouze obyvatelé těchto dvou lokalit. Tito respondenti byli vytipováváni buď dopředu, nebo šlo o respondenty náhodné. V případě vytipovaných respondentů se jednalo většinou o příbuzné a přátele rodiny, u níž byli výzkumníci ubytováni. Náhodní respondenti se objevovali

¹¹ www.yyyyy.sk (aktuální 28. 3. 2009)

¹² Během svého pobytu v lokalitě „B“ nebyl autor svědkem toho, že by do osady zavítali nebo se v ní zdržovali jiní obyvatelé obce (zejména neromští), než ti kteří v osadě trvale pobývají.

spontánně při nejrůznějších společných činnostech jako bourání domu či hraní kopané (tedy zúčastněném pozorování).

V textu jsou tito informátoři uváděni pod křestním jménem a prvním písmenem příjmení. Vzhledem k citlivosti informací, které se v textu objevují, pozměnil autor této bakalářské práce křestní jména všech citovaných informátorů tak, aby nebyla narušena plynulost textu a zároveň ochránil své respondenty. Ze stejného důvodu nejsou v této práci přesně popsány a pojmenovány lokality, v nichž probíhal terénní výzkum. Opakovaně se v textu také vyskytují nepozměněná příjmení některých rodů. Ta již nebylo nutné s ohledem na výše popsaná opatření dále upravovat.

5. RITUÁLNÍ ČISTOTA A NEČISTOTA

5.1. Rituální ne/čistota a subetnická příslušnost

Velmi důležitou součástí života u Romů v lokalitách A i B je tzv. rituální ne/čistota. Ta zásadním způsobem ovlivňuje kromě běžných denních sociálních interakcí mezi obyvateli osady i tak zásadní věci jako je výběr životního partnera. Tento koncept však není specifikem pouze tzv. slovenských Romů obývajících autorem popisované lokality, nýbrž prostupuje napříč i dalšími subskupinami Romů (např. olašských či maďarských)¹³, které však nebyly předmětem výzkumu. V zásadě lze říci, že se jedná o symbolický systém, na jehož základě jsou jednotliví lidé

¹³ K jednotlivým skupinám Romů obývajících v současné době romské osady na Slovensku více např. Davidová, E.: *Romano drom / Cesty Romů*. Olomouc. 1995

(mnohdy skupiny či osady) kategorizování. Příslušnost k určité skupině v rámci koncepce rituální nečistoty nezanedbatelně determinuje život daného jedince.

5.1.1. Nositelé rituální nečistoty

Detailněji princip rituální nečistoty popisuje například Jakoubek, podle něhož „koncepce rituální nečistoty vychází z předpokladu existence určité nehmotné, magicky pojímané iracionální kvality, která svou přítomností rituálně (tedy nikoli v našem obvyklém smyslu hygieny) znečišťuje svého nositele.“¹⁴

V tomto případě je důležité si uvědomit, že oním nositelem nemusí být pouze člověk, ale třeba také zvíře či dokonce věc.

Během průběhu výzkumu v lokalitě „A“ byl autor této práce konfrontován se situací, kdy tímto nositelem byla obyčejná voda. Ta vyvěrala na několika místech z kopce, který se tyčil nad osadou. Když se jednoho dne vracel s kolegou z lesa v doprovodu vnučat svého hostitele Dezidera a chtěl se v parném letním dni touto vodou svlažit, byl dětmi velmi důrazně upozorněn na možné nebezpečí, jenž by mu kontakt s touto vodou mohl způsobit. Jedna z Deziderových vnuček Zlatka, jemu a jeho výzkumnému kolegovi doslova řekla: „*Rado, Peter, to nepijte, lebo to nie dobrá voda. Chodte sa opláchnuť tama!*“,¹⁵ načež ukázala zhruba o dvacet metrů dál k místu téměř totožnému s prostorem, u něhož se oba výzkumníci chystali původně občerstvit. Další dny v terénu pak

¹⁴ Jakoubek, M.: *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha. 2004. str. 50

¹⁵ Silva B., věk 13 let, žákyně ZŠ, lokalita A (zapsáno 21. 6. 2005)

potvrdily domněnku, že „závadnost“ vody spočívala v jejím rituálním (nikoliv substanciálním) znečištění. Její zdroj se totiž nacházel na kraji osady v přímé blízkosti nejzanedbanějších chatrčí. Kontaktem s rituálně nečistými, kteří vodu využívali na pití, vaření či praní, se tento zdroj vody sám stal nositelem rituální nečistoty.

V tomto případě tedy hrál zásadní roli koncept rituální nečistoty, nikoliv racionální znalost složení vody. Není totiž pochyb o tom, že kvalita vody v místě, kde nebyla výzkumníkům její konzumace doporučena a kvalita vody v místě, kde se následně občerstvili, byla totožná. Tuto hypotézu potvrzuje i skutečnost, že během pěti let, kdy se výzkumníci do osady opakovaně vraceli, nejevil nikdo z pravidelných konzumentů této vody viditelné znaky zdravotních problémů, jejichž původ by mohl souviset z konzumací kontaminované vody.

Postupně během terénního výzkumu autor posbíral další výpovědi, které s touto hypotézou plně korespondují. Příkladem může být váhavá odpověď malého Deža na dotaz, zda by nedošel přizvat ke kopané i chlapce z konce osady, když počet hráčů je evidentně nedostačující. Po chvílce mlčení se výzkumníkovi dostalo od chlapce odpovědi, že má zakázáno se v těchto končinách pohybovat a s hochy si hrát, neboť ONI jsou *degeša*¹⁶. Tímto termínem se v tzv. slovenské romštině označují rituálně nečistí lidé.

¹⁶ Označení pro rituálně nečisté, v romštině též špindíra, buran, psožrouť, požerač zdechlin. V jednotném čísle *o degešis*. Viz například Hübschmannová, M., Šebková H., Žigová A.: *Romsko – český a česko – romský kapesní slovník*. Praha. 1991. str. 83

Vedle pojmu *degeša* se pro označení rituálně nečistých lidí používají i jiné termíny, jako například *rikoňara*, *pšara*, *koňara*, *močkoša*, *degeša*, *dubki*¹⁷.

Z výše uvedených termínů se autor setkal během výzkumu opakovaně s pojmy *degeša* a *rikoňara*, jimiž jeho respondenti během polostrukturovaných rozhovorů několikrát označili obyvatelé odloučených chatrčí z konce osady. Důvodem pro toto označení byl zjevně pocit, že tito Romové konzumují psí maso, jak to alespoň několikrát ochotně zopakoval i jeden z informátorů Jozef: „*si chorý, či co, že se chceš jet pozret dozadu? Tam bydlejú akorát degešovci. Až jim dojdou psi, tak budú jést' tebe. Cha, cha*¹⁸“.

Ačkoliv je zřejmé, že byl tento výrok řečen s nadsázkou, skutečnost, že se informátorovi asocioval termín *degeša* na stále stejnou skupinu Romů mohl znamenat s největší pravděpodobností dvě věci. Buď se jednalo o sousedy, s nimiž se neměl Jozef vůbec v lásce, nebo to byly osoby, v kterých spatřoval nositele rituální nečistoty.

Zcela novým byl pak pro autora termín *grajára*, jehož význam je obdobný s výše uvedenými. Tímto označením nazývali informátoři v obou výzkumných lokalitách Romy z oblasti Spiše, kde se konzumuje koňské maso.

Své označení však mohou mít v romštině nejen rituálně nečistí lidé, ale i potenciální nositelé rituální nečistoty jako jsou zvířata či věci. Příkladem takového označení může být olašský termín *marime* (někdy též *marimo* či *melalo*),

¹⁷ Šebková, H., Žlnayová, E.: *Romani čhib, učebnice slovenské romštiny*. Praha. 2001. str. 140

¹⁸ Jozef F., 46 let, nezamětnaný, lokalita A (záznam pořízen 20. 6. 2005)

symbolizující „zneuctění“¹⁹ či něco nečistého. Tímto termínem pak může být vedle lidí označována i zdánlivě obyčejná věc, jako je ženská sukně.

„Ženská sukně je marime, nečistá. Kdyby nějaká olašská snacha vyprala svoji sukni s manželovou, bude marime ona i on. Nikdo s ní nebude mluvit, nikdo jí nenabídne jídlo“²⁰.

Podobně jako u rituální nečistoty má tzv. slovenská romština vlastní výraz i pro rituálně čisté Romy. Hovoříme - li totiž o rituálně čistých Romech, máme na mysli tzv. *žuže Roma*²¹.

5.1.2. Rituální nečistota jako bariéra

Z předchozího textu vyplývá, že vedle subetnického členění Romů (např. olašští Romové, Sintové či slovenští Romové) lze Romy rozdělit ještě do dalších dvou kategorií, a to na rituálně čisté a nečisté. Tyto kategorie jdou napříč spektrem jednotlivých skupin Romů a hrají důležitou roli například při sňatku. Hovoří - li se v předchozí části textu o tom, že si *žuže Roma* přísně střeží vlastní čistotu, je zcela logické, že je tato skupina endogamní, tedy že si její členové hledají partnery pouze v rámci skupiny.

Přísná pravidla vztahující se k principu rituální ne/čistoty se týkají i dalších případných vzájemných kontaktů jednotlivých příslušníků zmíněných skupin.

„Protože rituální nečistota se přenáší zejména jídlem, platí pro Romy rituálně čisté zejména

¹⁹ Stewart, M.: *Čas Cikánů*. Brno. 2005. str. 185

²⁰ Hübschmannová, M.: *Šaj pes dovakeras / Můžeme se domluvit*. Olomouc. 2002. str. 57

²¹ Označení, jímž obyvatelé zkoumaných lokalit označovali rituálně čisté Romy. V jednotném čísle *žužo* (romsky čistý). Viz Hübschmannová, M., Šebková H., Žigová A.: *Romsko - český a česko - romský kapesní slovník*. Praha. 1991. str. 291

zákaz společného stolování s Romy rituálně znečištěnými. Tento zákaz jde dokonce tak daleko, že není přípustné ani jíst z nádobí, ze kterého jedl degeš, anebo které přišlo do styku se znečištěnými věcmi či zvířaty. Nastane - li takový případ, nádobí je třeba vyhodit“²².

Rituální nečistota tak vlastně již od narození (případně od ztráty čistoty v průběhu života) svého nositele značně znevýhodňuje v komunikaci a interakcích s okolím. Limituje jej při výběru partnera či přátel a ve výjimečných případech jej může stigmatizovat na celý zbytek jeho života. Zde je však důležité rozlišit, zda se jedná o status vrozený, jehož dopad nemusí být na jedince až tolik tíživý, neboť se pohybuje od narození „mezi svými“, nebo o status získaný, který zpřetrhá veškeré dosavadní vazby (například exkomunikace u olašských Romů).

Skutečnost, že rituální čistota je vrozená a nedá se získat, nýbrž pouze ztratit, reflektují i romská přísloví: „*Degešiske uliľa, degešiske merla/ Narodil se jako degeš a jako degeš zemře*“²³, „*So šaj lavutaris, našti degešis / Co může hudebník, nesmí degeš*“²⁴ či „*Roma nane jekh/Nejsou všichni Romové stejní*“²⁵.

Z principu rituální nečistoty pravděpodobně vycházejí také některá pravidla, jimiž jsou povinny se řídit těhotné ženy. Jak vzpomíná romská spisovatelka Elena Lacková, nejdůležitější bylo

²² Jakoubek, M.: *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha. 2004. str. 52

²³ Hübschmannová, M., Šebková H., Žigová A.: *Romsko – český a česko – romský kapesní slovník*. Praha. 1991. str. 83

²⁴ Šebková, H., Žlnayová, E.: *Romani čhib, učebnice slovenské romštiny*. Praha. 2001. str. 144

²⁵ Hübschmannová, M.: *Šaj pes dovakeras / Můžeme se domluvit*. Olomouc. 2002. str. 26

vyhýbat se některým zvířatům: „Starší ženské dávaly pozor, aby těhotná dodržovala „pravidla pro těhotné“. Nesměla se například podívat na žábu, na hada, na slimáka, na žádné hnusné zvíře“²⁶

V souvislosti s rituální čistotou se jeví být zajímavá pozice autora tohoto textu, jenž byl spolu se svými kolegy při realizaci terénního výzkumu ubytován přímo v romské osadě, přičemž jeho hostitelé sebe vnímali v kontextu rituální nečistoty jako žuže Roma. Vedle již v předchozím textu popisovaných komplikací, kdy musel tuto skutečnost autor významným způsobem zohledňovat při pohybu v osadě a kontaktu s jemu neznámými Romy z osady, nabízí se otázka, jakým způsobem byli neromští výzkumníci vlastně vnímáni svými hostiteli.

Odpověď na tuto otázku se jeví zdánlivě jednoduchá, neboť s viditelným opovržením či pohrdáním se výzkumníci nesetkali, naopak se cítili do jisté míry až hýčkáni pohostinností, s jakou s nimi jednali jejich hostitelé.

Vzhledem ke společnému stolování by se dokonce dalo usuzovat, že výzkumníci nebyli vnímáni jako nositelé rituální nečistoty, neboť stolovat s rituálně znečištěným, jak již bylo několikrát uvedeno, je jeden z možných způsobů ztráty vlastní čistoty.

Přesto nastala v průběhu výzkumu situace, jejíž okolnosti by výše uvedené spíše vyvracely. Během oslavy svátku Dezidera, jichž bylo v hostitelské rodině Bubenčíkových hned několik, proběhla na dvorku před domem klasická zabijačka. Součástí

²⁶ Lacková E.: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha. 1997. str. 50

celé slavnosti byl i zabijačkový guláš, podávaný manželkou hostitele, paní Aranou. Tímto gulášem byli výzkumníci pohoštěni nejen toho večera, ale po jeho opakovaném ohřívání i v následujících dvou dnech, kdy navíc po posledním pozření již nakyslého guláše museli do jednoho neodkladně vyhledat toaletu.

Ohřívání jídla je u žuže Roma zpravidla nemyslitelné²⁷, jak vyplývá například z následující vzpomínky jedné Romky: „Vyrůstala jsem v osadě a byli jsme chudí. Je pravda, že se obvykle jídlo snědlo do posledního sousta, nemělo co zbýt. Ale pokud zbylo, vyhodilo se to. Nikdo takových zbytků nelitoval. Nebo nabídnout hostovi ohřáté jídlo! To byla urážka. Hostitel ponížil hosta i sám sebe. V osadě ho pak pomlouvali“²⁸.

Nabízí se tedy prostor pro spekulace, jimiž lze počínání hostitelů vysvětlit. První z nich vychází z předpokladu, že princip uchovávání rituální čistoty prošel jistou transformací, která zohledňuje ekonomické aspekty, tedy důsledně nelpí například na zákazu ohřívání jídla. Do toho je nutné započítat i fakt, že oproti letům minulým jsou domácnosti většinou již vybaveny chladničkami, které zpomalují proces kažení jídla. Právě s procesem kažení jídla jsou totiž spjaté i některé romské mýty: „Staří Romové říkali, že v nedojedkách sídlí nemoc, kirme, červi. Že je oňuchávají mule, duchové mrtvých. A že ten sagos, mrtvolný pach či mrtvolné zárodky vejdou do člověka. Svým způsobem je to pravda, protože co

²⁷ SEKYT, V. Romové. In: *Menšiny a migranti v České republice*. Ed. Tatjana Šišková. Praha. 2001. str. 119–125

²⁸ Hübschmannová, M.: *Šaj pes dovakeras / Můžeme se domluvit*. Olomouc. 2002. str. 57

jiného, než „mrtvola“ je třeba maso? Když potom člověk vidí zbytky segedinského guláše stát v hrnci celé odpoledne, doslova cítí, sar koda mule kirňaren, jak to ti mrtví otravují hnilobou“²⁹.

Další spekulace by se daly ubírat k etnickému původu výzkumníků. Možná právě skutečnost, že se jedná o gádže³⁰, o nichž je známo, že se ohřivanému jídlu nebrání, vedla jejich hostitele k tomu, aby jim ohřivaný guláš opakovaně nabízel.

Zřejmě by se k popsané situaci dalo vytvořit více hypotetických odpovědí, ale ani jedna s určitostí. Klíčovým tak zůstává fakt, že výzkumníci nebyli s největší pravděpodobností svými hostiteli vnímáni jako nositelé rituální nečistoty.

5. 2. Rituální nečistota a struktura osady

Jak již bylo v textu výše několikrát zmíněno, rituální nečistota se nepochybně promítá do sociálních kontaktů mezi jednotlivými skupinami Romů. V jedné z výzkumných lokalit - lokalitě „A“, lze tuto skutečnost vypožorovat již z rozmístění jednotlivých chatrčí. Ty jsou v osadě rozptýleny tak, že kopírují pomyslný princip rituální čistoty, tedy nevystavují rituálně čisté Romy nežádoucím kontaktům s nositeli rituální nečistoty z řad jejich sousedů. Jsou tak vytvářeny jisté sociální hranice, které obyvatelé osady při svém jednání respektují.

²⁹ Hübschmannová, M.: *Šaj pes dovakeras / Můžeme se domluvit*. Olomouc. 2002. str. 57

³⁰ Označení pro Neroma (v jednotném čísle o gadžo), viz například: Šebková, H., Žlnayová, E.: *Romani čhib, učebnice slovenské romštiny*. Praha. 2001. str. 63

Konkrétně v lokalitě „A“ se toto jednání viditelně odráží i na struktuře osady. Zároveň je evidentní, že rituální nečistota je úzce vázána s rodovou příslušností, což koresponduje s dřívějšími poznatky z literatury o Romech, například v dílech Hübschmannové³¹ či Jakoubka³².

Romská osada, v textu značena jako lokalita „A“, má odhadem ke čtyřem stům obyvatel. Tito obyvatele patří téměř výlučně do některého ze tří největších rodů v osadě.

5.2.1. Největší rodiny v osadě

Bubenčíkovci

Nejbohatší rozšířenou rodinou jsou Bubenčíkovci. Ti se v osadě těší výsostnému postavení a jejich stavení zaujímají v osadě nejvýhodnější polohu (viz dále v textu). Bubenčíkovci jsou na poměry osady poměrně dobře finančně situovaní, což je patrné při pohledu na jejich zděná obydlí, která do celkového rázu osady jakoby nezapadala. Důvodem jejich dobrého postavení je i skutečnost, že většina mužských členů širší rodiny je téměř po celý rok zaměstnaná a má stálý finanční příjem. Není výjimkou, že někteří z nich odjedou i na několik měsíců za prací do České republiky. Ačkoliv není širší rodina Bubenčíkových v rámci osady významněji rozvětvena, její vliv na ostatní

³¹ Hübschmannová M.: Několik poznámek k hodnotám Romů. In: *Romové v ČR*. Praha. 1999. str. 43

³² Jakoubek, M.: *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha. 2004. str. 56

obyvatele je zřejmý. Jedním z důvodů může být i skutečnost, že Bubenčíkovi jsou vlastníky jediných pojízdných motorových vozidel v osadě.

Ferkovci

Druhou významnou a patrně nejpočetnější rozšířenou rodinou v osadě jsou Ferkovci. Obydlí rodin patřících k Ferkovcům zabírají střední část osady. Na většině z nich je již patrná známka chudoby, nicméně obydlí jsou v rámci možností udržovaná. Zpravidla se jedná o chatrče ze starých vepřovic či dřeva, z nichž většina disponuje dveřmi i okny. Romové, patřící do rozšířené rodiny Ferkových, sami sebe považují za rituálně čisté. K Bubenčíkovcům vzhlížejí s respektem, což však vzájemně neplatí, zřejmě kvůli rozdílnému ekonomickému statusu. Přestože v minulosti došlo k situaci, že si jeden ze synů Dezidera Bubenčíka Marián vzal dívku od Ferkovců, vzájemné vztahy to nikterak neprohloubilo.

Pozoruhodný se jeví i fakt, že Marián v současnosti jako jediný ze synů nežije se ženou a dětmi v domě svého otce a neúčastní se ani společného stolování, byť bydlí v nejtěsnějším sousedství. Tato skutečnost vybízí k úvahám, že se chování rodičů a sourozenců k Mariánovi po svatbě změnilo z toho důvodu, že spojil svůj život s dívkou od Ferkovců. Jedná se však o autorovu hypotézu, kterou se během výzkumu nepodařilo potvrdit ani vyvrátit a vysvětlení může být daleko

jednodušší (špatné vztahy nové nevěsty s tchýní, případně ekonomické důvody³³...).

Připustíme - li, že se v tomto případě mohlo jednat spíše o autorovo zkreslené vnímání dané situace, nemůžeme zároveň popřít skutečnost, že ačkoli Ferkovci dodržují veškerá přísná opatření (například při přípravě jídla) a stejně důsledně jako Bubenčíkovci se snaží vyhnout kontaktu s potenciálními nositeli znečištění, sociální propast mezi oběma rody přesto udržuje poměrně markantní bariéru, byť z pohledu koncepce rituální čistoty by oba dva rody měli být rovnocenné.

Gažiovci

Poslední početnou rozšířenou rodinou v osadě je rod Gažiovců. Stavení náležící členům této rodiny se nacházejí na opačném konci osady, než jsou příbytky Bubenčíkových. Jedná se o jednoduchá obydlí, tvořená dřevem, příležitostně pak vlnitým plechem. Některá z těchto obydlí nemají ani okna či dveře. Tyto příbytky spojuje také fakt, že do nich není zavedena elektřina ani voda. Hůře už jsou na tom jen dvě stavení na úplném konci osady, kde se usídlili nedávno přistěhovalí Romové od Popradu³⁴.

Tvrdý život, kterému jsou Romové v těchto staveních vystaveni, dokresluje vzpomínka jednoho informátora z lokality A: „*Jáj, to bol tehdy taký mraz, no a rano ju tam našli, tu starku, úplne zmrzlou. Ona bola na oči chorá - slepá se povie.*

³³ Na Slovensku podobně jako v České republice výpočet dávek v hmotné nouzi zohledňuje počet společně posuzovaných osob v domácnosti, přičemž zpravidla bývá nejvýhodnější, je - li počet těchto osob co možná nejnižší (pozn. aut.).

³⁴ Vzhledem k neznalosti příjmení této rodiny (či rodin) budou tito Romové v následujícím textu pro zjednodušení označováni jako „přistěhovalci od Popradu“ (pozn. aut.)

Nikoho nemala a prý ju i do truhly museli nalámat, ak bola zmrzlá."³⁵

Romové náležící k rodu Gažiovců jsou spolu s „přistěhovalci od Popradu“ vnímáni Bubenčíkovci i Ferkovci jako rituálně nečistí. Na rozdíl od obou výše uvedených rodin nepatří Gažiovcí v lokalitě „A“ mezi starousedlíky, nýbrž se zde objevili až v posledních zhruba dvaceti letech. Rodiny, které jsou v textu výše označovány jako „přistěhovalci od Popradu“ se do lokality „A“ přistěhovali dokonce jako úplně poslední, a to zhruba před šesti až deseti lety, jak uvádí jeden z informátorů: *„Šák kolko to môže byt rokov, keď som došlo tých degešov od Popradu. Aha? Tak šest rokov. Nebo deset? Neviem. Ale Dežko ještě nebol na svetě*³⁶“.

Zajímavé je, že se první členové z rodu Gažiovců přistěhovali ze Spiše, což je samo o sobě v oblasti Gemeru, kde se lokalita „A“ nachází, činilo rituálně nečistými. Zatímco totiž v oblasti Gemeru je přísně zakázáno konzumovat koňské maso, neboť naplňuje aspekty nositele nečistoty, v osadách na Spiši se Romové tomuto masu pravděpodobně nevyhýbají, nebo jsou tak alespoň vnímáni některými jinými Romy z oblasti Gemeru. Jak k tomu navíc dodává jedna informátorka z lokality B, nebylo ani výjimkou, že se v některé ze spišských osad uspořádala zabíjačka z koně. *„Tam sú divný cigáni. Oni jedí místo prasat koně. Fuj, grajara to sú. To by som do úst nepozrela*“³⁷. Z toho je patrné, že ve výjimečných případech může být v některé oblasti považováno za nositele

³⁵ Jozef F., 46 let, nezamětnaný, lokalita A (záznam pořízen 20. 6. 2005)

³⁶ Dezider, B., důchodce, lokalita „A“ (zapsáno 4. 7. 2006)

³⁷ Alena G., nezaměstnaná, lokalita „B“ (zapsáno 10. 11. 2007)

rituální nečistoty takové zvíře, které v jiném regionu tuto podstatu nenaplnuje a naopak.

Při snaze získat další informace o rodu Gažiovců a „přistěhovalců od Popradu“ narazil autor tohoto textu na zásadní problém, jenž jej limitoval v dalším bádání. Skutečnost, že byl hostem v domě Dezidera Bubenčíka, jej zároveň zavazovala respektovat pravidla, jimiž se řídili ostatní členové rozšířené rodiny. Samozřejmostí bylo vyhýbat se potenciálním nositelům nečistoty, mezi něž byli jak Gažiovcí, tak „přistěhovalci od Popradu“, Bubenčíkovými řazení. Nelze sice vyloučit, že by případné nevhodné počínání mohlo být tolerováno s tím, že autor tohoto textu je *gádžo*, nicméně znalost této situace a etika výzkumu nakonec zvítězili nad touhou po informacích a k přímé konfrontaci s výše jmenovanými nedošlo. Tato situace však byla zohledněna v metodologii výzkumu a vycházely z ní i některé pozdější výzkumné techniky, takže ne všechny otázky zůstaly zcela nezodpovězeny.

V totožné či obdobné situace jako autor tohoto textu se během svého bádání podle všeho ocitli i Lenka Budilová a Marek Jakoubek: *„Během obcházení příbuzných dochází i k situacím, kdy v naší (teď už rozsáhlé) genealogické mapě najdeme jakéhosi bratrance (dejme tomu Gejzu Červeňáka), kterého známe zatím jen z doslechu (a z trojúhelníčku, kterým jsme si ho v genealogii označili) a kterého bychom chtěli poznat osobně, náš informátor však začne mlžít, a když ho po několika pokusech o vykroucení se z nepříjemné situace („není doma“, „nemá čas“, případně - aha, přihořívá! - „tam nechodíme“) donutíme, aby s námi Gejzu navštívil,*

zůstane stát se založenýma rukama a zachmuřeným výrazem sto metrů před Gejzovou chyškou s vysvětlením, že dál s námi prostě jít nemůže (aby vyhověl rozmaru svých neromských přátel, udělá poslední gesto a pošle jako průvodce svého syna, který po velkém přemáhání ujde ještě dalších padesát metrů a potom se vrátí). Takovou situaci nebudeme lámat přes koleno (trochu se bojíme - bůhví, co je ten Gejza zač, když k němu nikdo nechce jít), místo toho si všimneme, že jsme jaksi narazili, ačkoli zatím není jasné na co (v tomto případě na bariéru rituální nečistoty, ale to taky zjistíme až mnohem později - Gejza je totiž degeš)“³⁸.

5.2.2. Struktura osady

Přiblížení nejvýznamnějších rodů v lokalitě „A“ nám nyní umožní podívat se detailněji na strukturalizaci této osady.

Před tím je však důležité uvědomit si, že tato osada není v rámci rituální ne/čistoty homogenní, tedy že v ní nežijí pouze Romové rituálně čistí (případně pouze degeša), ale vyskytují se zde obě zmíněné skupiny Romů.

Z předchozího textu vyplývá, že případná rituální ne/čistota jednotlivce v lokalitě „A“ se dá do jisté míry odhadnout při znalosti jeho rodové příslušnosti. Zjednodušeně by se tedy dalo konstatovat, že Bubenčíkovci a Ferkovci jsou

³⁸ Budilová, L., Jakoubek, M.: Příbuzenství v romské osadě. In: Hirt, T., Jakoubek, M.: Romové: Kulturologické etudy. Plzeň. 2004. str. 16

rituálně čistí, zatímco Gažiovci a „přistěhovalci z Popradu“ jsou *degeša*³⁹.

S vědomím toho, že Gažiovci i „přistěhovalci z Popradu“ de facto nepatří mezi starousedlíky, nýbrž se do osady přistěhovali až dávno po tom, co zde byli Bubenčíkovci a Ferkovci, nabízí se hypotéza, zda námi zkoumaná lokalita nebyla v minulosti narozdíl od současnosti obydlena pouze rituálně čistými Romy. Podle některých autorů, například Jakoubka, takovéto osady v minulosti existovali, neboť *„hranice ne/čistoty byla tehdy shodná s hranicí rodin, tedy i osad. V každé osadě tak žili pouze členové jekh sorta (jedné „kasty“, jednoho druhu)“*⁴⁰.

Z toho vyplývá, že paralelně s těmito osadami existovaly i osady výlučně *„degešské“*, tedy takové, jejichž obyvatelé byli rituálně nečistí. Na jednu takovou osadu vzpomíná ve své životopisné knize i Elena Lacková: *„Oblíbila jsem si jednu osadu, které se každý slušný Rom vyhýbal. Žili v ní rikoňara, pojídači psů. Před válkou jsme kolem téhle osady chodili na poutě. Lidé vypadali divoce, oblékali se do pytloviny a bydleli v dírách vyhloubených v zemi, zastřešených větvemi ve tvaru stanu. Větve byly zakryté obrácenými drny. Živili se tím, že skupovali po vesnicích psy, jedli je a sádlo prodávali do lékáren“*⁴¹.

Hypotéza, že lokalita „A“ byla původně obydlena rituálně čistými Romy, vychází také z koncepce struktury této romské osady⁴². Ta je ze tří stran

³⁹ To samozřejmě nemusí platit stoprocentně, pokud někdo z rituálně čistých Romů svou čistotu ztratí (pozn. aut.)

⁴⁰ Jakoubek, M.: *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha. 2004. str. 115

⁴¹ Lacková E.: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha. 1997. str. 229

⁴² Viz přílohy – plánec lokality „A“

ohraničena silnicí, potokem a strmým kopcem, přičemž čtvrtá strana osady zůstává otevřená.

V rámci tradiční struktury osady je v tomto případě princip rituální ne/čistoty po delším čase stráveném v osadě patrný. Budeme - li vycházet z předpokladu, že nejprestižnější místa v osadě jsou obydlena rituálně čistými Romy, pak nám tuto teorii v lokalitě „A“ potvrzují stavení Bubenčíkovců, které se díky bezprostřední blízkosti potoka a hlavní příjezdové cesty (s autobusovou zastávkou) těší zřejmě nejvýhodnější poloze v rámci osady. Jako protipól pak registrujeme příbytky Gažiovců a především „přistěhovalců od Popradu“, jejichž pozice ve struktuře osady je, stejně jako v sociální rovině, velice nízká. Tomu odpovídá i skutečnost, že bydlí až na samém konci osady, v případě „přistěhovalců od Popradu“ dokonce odděleně od ostatních.

Mezi jednotlivými rozšířenými rodinami tak funguje jistá neviditelná bariéra či sociální hranice, v níž se odráží i rozmístění jednotlivých chatrčí v osadě. Zjednodušeně lze říci, že pokud by si autor udělal hlavní cestou procházku po osadě a své krátké putování zahájil mezi potokem a začátkem hlavní cesty, prošel by nejprve okolo domků rozšířené rodiny Bubenčíkovců, následně by míjel stavení Ferkovců, až by došel na téměř konec hlavní cesty, kde by jej obklopovala stavení Gažiovců. V tomto místě by mohl své putování zakončit, nebo se vydat jednou z vyšlapaných pěšinek k odstrčeným chatrčím „přistěhovalců od Popradu“, čímž by se však okamžitě stal podezřelým pro většinu osady, včetně těchto obyvatelů z odstrčených chatrčí.

6. ZÁVĚR

Lze usuzovat, že navzdory dynamicky se rozvíjející společnosti, existují stále společenstva, která si po mnoha generací udržují vlastní zvyky, tradice a především pak sociální organizaci. Ta může vycházet z nejrůznějších konceptů či principů, ovšem v konečném důsledku má vždy stejný výsledek - členění či uspořádání daného společenstva.

Koncept rituální čistoty a nečistoty u Romů je symbolický systém, na základě něhož jsou utvářeny mezi jednotlivci či skupinami Romů bariéry (sociální hranice), jejichž překročení je téměř nemyslitelné. Cílem této práce bylo nejen popsat čtenáři koncept rituální čistoty a nečistoty u Romů, ale na základě autorových zkušeností mu také přiblížit jeho konkrétní uplatňování.

Terénní výzkum ve dvou vybraných romských osadách v oblasti Gemeru na Slovensku existenci tohoto konceptu potvrdil, přičemž v zásadě korespondoval s hypotézou Jakoubka, že *„hranice rituální nečistoty do jisté míry kopírují hranice rodin“*⁴³. Tyto hranice se během výzkumu ukázaly být zajímavou linií z hlediska strukturalizace osady. Výzkumem bylo ověřeno, že struktura autorem zkoumané osady vychází ve své podstatě z konceptu rituální čistoty (a zároveň rodové příslušnosti, což však úzce souvisí). Teoreticky se tak dá zkoumaná osada v textu označovaná jako lokalita „A“ velmi zřetelně rozdělit na čtyři části, kdy každá část náleží skupině, která je v rámci konceptu rituální čistoty ve stejné

⁴³ Jakoubek, M., Hirt, T.: Romové: *Kulturologické etudy*. Plzeň. 2004. str. 57

rovině. V uvedeném případě se navíc minimálně ve třech případech ze čtyř jedná o členy téže rozšířené rodiny.

7. BIBLIOGRAFIE

Barth, F. Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference. Middleton: Waveland Press. 1998. ISBN 0881339792

Davidová, E.: Romano drom / Cesty Romů. Olomouc. 1995. ISBN 80-7067-533-8.

Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha. 2000. ISBN 80-7066-822-9.

Hübschmannová, M.: Šaj pes dovakeras / Můžeme se domluvit. Olomouc. 2002 ISBN 80-7067-355-9

Hübschmannová, M., Šebková H., Žigová A.: Romsko - český a česko - romský kapesní slovník. Praha. 1991. ISBN: 80-7168-619-0

Hübschmannová, M.: Romové v České republice 1945 - 1998. Praha. 1999

Jakoubek M.: Romové - konec (ne)jednoho mýtu. Praha. 2004. ISBN 80-86140-21-0

Jakoubek, M., Hirt, T.: Romové: Kulturologické etudy. Plzeň. 2004 ISBN 80-86473-83X

Jakoubek, M., Poduška, O.: Romské osady v kulturologické perspektivě. Praha. 2003. ISBN 80-7239-140-2

Lacková E.: Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. Praha. 1997. ISBN 2-7384-8756-4

Navrátil P. a kol.: Romové v české společnosti. Praha. 2003. 80-7178-741-8

Nečas, C.: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc. 1999. ISBN 80-7067-559-4.

Stewart M.: Čas Cikánů. Praha. 2005. ISBN 80-7364-017-1

Šebková, H., Žlnayová, E.: Romani čhib, učebnice slovenské romštiny. Praha. 2001. ISBN 80-7168-6956

Šišková T.: Menšiny a migranti v České republice. Praha. 2001.

